

ÉLET, IRODALOM

Esszéjegyzetek

P. NAGY ISTVÁN

A NAGY HÍR

„A Tisza-parton mit keresek?” – jutottak eszembe a minap a költő szavai. Nem véletlenül, hisz a helyzet valóban lírai volt: falevelek hullongtak a magasból, puha neszezéssel értek földet, a széles koronájú fák ágai-ágacskái, maradék lombfoszlányai közt fények villódtak, s alant a folyó is oly szelíden-némán folydogált, hogy az emberfia szinte el is feledkezne róla, ha a felesége által gondjaira bízott csemetéi nem akarnának mindenáron felmászni a sétány mentén húzódó mellvértre, hogy onnan hajigálják a kavicsokat a vízbe . . .

Ettől eltekintve, mondom, a helyzet lírai volt, amolyan igazi vershelyzetnek is minősíthető, hisz adva volt a költői alany (én), valamint a térés időmozzanatok: a helyszín (Tisza-part), időpont (déli verő), sőt, ősz lévén, egy leendő költemény fontos jelentéstani eleme is: az évszakmetafora. Am mindezek ellenére az Adyt idéző kérdésre – „A Tisza-parton mit keresek?” – adandó esetleges válaszom merőben egyszerű és prózai: „Gesztenyét.”

Úgy vélem, a gesztenyegyűjtögetésnek, miként a virágszedésnek, megvan a maga lélektana. Erről bárki számot adhat, aki valaha is tenyerébe zárta a tüskés, húsos burkából éppen kipattanó, fényes, kemény, mégis szinte hús-vér élettől lüktető magvat. A vadgesztenyefa (*Aesculus hippocastanum*) minden bizonnyal „bölcs növény”, azaz beletartozik a növényféléknek ama rendjébe, amelyeket egy másik nagy

költőnk, Babits Mihály tüntetett ki ezzel a jelzővel egyik versében. A vadgesztenyefa is csak az őszre néz, az őszet érzi; érzi, igen, *érzi*, „a föld hogy fordul az égnek aléltabb / tájaira, s lankad lélekzete, mint szeretőké” (Babits: *Mint különös hírmondó* . . .) Kemény koppanásokkal figyelmezteti a nyárban eltompult járókelőket, hogy ősz van, súlyos magvainak minden egyes tompa puffanásával erről ad hírt, mert nem bír mást mondani: ősz van.

A kérdés most már csupán az, hogy eme nagy hírt az ember miként értelmezi. A többség számára, úgy gondolom, az ősznek igenis van jelértéke, azaz önmagán túlmutató jelentése. Az esetek többségében azonban nem azt jelenti, hogy „Itt van az ősz, itt van újra”, vagy hogy „sötét hajam őszbe vegyült már” (a Párizsba beszökő őszről nem is szólva) – bizony, az ősz beköszöntével ma már keveseket legyint meg az elmúlás szele. Mintha az évszak-versek is megkritkultak volna mostanság, ilyen megkopott toposzokat valahogy nem sikk versbe szedni, meg aztán minek költeményben hírt adni arról, amiről már a tévében a meteorológus is hírt adott . . . Amit viszont nem árt nem elfelejteni: cipő kell a nagyobbiknak, a tavasszal vásároltat kinőtte (jó lesz a kisebbiknek), emelkedik a távfűtési díj, megkezdődött az iskola, az ovi, el kellene tenni valamit télire . . .

Szomorú, ha az őszről egy félretaposott cipő jut az ember eszébe? Bizony, szomorú. Legalább annyira, mint egy elnyűtt lábbeli látványa.

. . . Aztán – ha már cipő, távfűtés, tanszerek, csoportpénz, savanyúság lerendezve – következhet Babits szóban forgó költeménye. Amely már a címével is – *Mint különös hírmondó* – arra utal, hogy meglehet, sok-sok évtizeddel ezelőtt sem volt ez másként: legalábbis *különös* (manapság úgy mondanánk: hóbotos) az a próféta-költő, aki a hűvösebb évszak beköszöntével lerohan a hegyről, hogy elújságolja az embereknek: ősz van! Mint ismeretes, ennek a látnoknak Nietzsche *Zarathustrája* az elődje, aki tízévi magányosság után szállt le a hegyről, hogy elhírelje az alatt lakóknak: Isten meghalt.

Mára már kihaltak a költő-próféták is, akik nagy hangon bejelenthetnének minden egyes évszakváltást, akik vállalkozni mernének arra, hogy érzékeltessék azt, amit csak a jámbor állatok és a bölcs növények éreznek: az évek ritmusát, Isten versének ritmusát. Azt, hogy emellett „mily kicsi minden emberi történet”.

Nem hiszem, hogy ezen sajnálkoznunk kellene. Egy költőnek joga van arra, hogy megválogassa a szerepeit: versében inkább eljátssza a kaptafakészítő mester szerepét, vagy vállal cipőnyújtást hosszabbra, semmint hogy prófétává legyen. Ne nézze őt senki hülyének. Egyébként is csupán arról adhatna hírt, amit már mindenki régóta tud: meghalt az ősz. Az évszakoknak befellegzett.

A HARMADIK CETLI

Ha behalsz is, légy jó! – másoltam ki gyerekkoromban egy író naplójából, három felkiáltójellel nyomatékossítva az egyébként is erélyes fölszólítást, inkább érezve, semmint értelemmel fölfogva a jelentését, talán a mondatritmus miatt vagy önsajnálattól, nem tudom. A napokban a kezembe akadt az elsárgult papírdarabka. Egy könyv lapjai közül hullott ki.

Van valami ezekben a régi cetlikben: széleik szakadozottak, még őrzik a gyűrődések mintázatát: finom erezetű herbáriumi falevelek. Az ember próbálja az emlékezetébe idézni, mikor is csukódott a könyv fedele rájuk, és egyáltalán, mikor kerülhettek oda: talán könyvjelzőként, de lehet, csak ideiglenesen csúszttam az éppen kezem ügyébe eső könyv lapjai közé, hogy majd egyszer, adandó alkalommal, ha ráérek, átmásolom egy külön e célra tartalékolt füzetbe, abba a bizonyos átirótombbe, fontos idézetek gyűjteményébe: aztán a könyvet visszatettem a polcra, a hátsó sorba, s megfeledkeztem az egésztől . . . Igen, így is történhetett, de ez most nem fontos. Azért nem, mert énnekem arra a cetlire igazából nem is volt szükségem: anélkül is felidézhettem volna éppenséggel: valahol megvolt.

Most meg előkerült. Újra és újra elolvasom a mondatot, s nem értem, miért akarhattam akkoriban olyan dacos elszántsággal, török-szakad jó lenni. Ahogy visszaemlékezem kölyökkori másomra, egy csöndes, magába zárkózó, riadt tekintetű fiúcskát látok magam előtt, aki – ahogy mondani szokás – még a légynek sem ártana. És aki ennek ellenére, lám, jó akar lenni! „Ha behalsz is . . .”

Hát, nem tudom. Nem tudom, sikerült-e. Mármint jónak lennem. Ezt mástól kellene megkérdezni, ennek más a megmondhatója. A feleségem. A fiam. Anyám. Anyósom . . . Nyilván nem egészen sikerült. Pláne nem az életem árán. (Noná!)

De azért, mi tagadás, megható igyekezet ez egy tizenöt éves kamasztól. Ez a csakazértis! Nem semmi.

Mint ahogy az sem semmi, amire a második cetli szólít fel: „Ne a kábítószer és alkohol mozgassa tetteidet!” A cédulára, amelyen ez a parancsoló mondat olvasható, egy antikváriumban vásárolt könyv lapjai közt bukkantam rá. Talán nem véletlen, hogy a szóban forgó könyv Ady Endre életével és költészetével foglalkozik, a nagy magyar költő ügyesbajos dolgait is kitergetve. Nos, mint tudjuk, Adyt az italtvágy néha ellenállhatatlanul a hatalmába kerítette. Olykor bizony a söntésekben, kocsmasztaloknál feledte magát.

Az ismeretlen jóakaró tanácsa nyilván nem Ady Endre szellemének szól. Nem vitás, személy szerint nekem akar jót az Ady-könyv egykori tulajdonosa, s nekem, a könyv új birtokosának üzen az ismeretlenség homályából.

Meghatódom. És ugyanakkor meg is könnyebbülök: tetteimet szerencsére nem a kábítószer és alkohol mozgatja. És nem szenvedek közegészséget veszélyeztető betegségben sem. Erről papírom van: aznap délután ugyanis, amikor betértem a szolnoki antikváriumba, a zsebemben már ott lapult a Hetényi Kórháztól kapott orvosi bizonylat, amelyet bevándorló minőségben kértem: „1993. 08. 14-én levett vérvizsg. eredménye: HIV-neg.”

A harmadik cetli. Talán a legfontosabbik.

Amellyel ország-világ előtt bizonyíthatom: jó vagyok.

VILÁGNYI KUKA

A hajléktalanokról beszélünk, pedig nincs is karácsony.

Az ember valahogy nehezen hangolódik rá a témára. Az ember talán bosszankodik is egy picit. Ingerlik az alkalmi hírmagyarázók. Meg ezek a „kvázi” hajléktalanok.

A minap is mi történt? Ül az ember az InterCityn, várja, hogy elinduljon, előkotorja a hátizsákjából a felesége által gondosan becsomagolt szendvicset, kinéz az ablakon, látja, barátok, rokonok integetnek a távozni készülőknek, igazán megható a jelenet, lassan emeli a szendvicset, harapásra nyitja a száját, amikor közvetlen közelében valaki megszólal: „Elnézést, hajléktalan vagyok, lenne egy kis pénze a számomra?” Az ember meglepetten pillant az alkalmatlankodóra: ápoltnak

tűnő, igazán csinos lányka, a hatvanas éveket idéző hippióltözetben. Az ember határozott, nem késlekedik a válasszal: „Nincs!” Mire a lány: „Ha van élleme, az is jó lenne.” Erre már mit mondhatna az ember? Kifordított tenyérrel, felhúzott szemöldökkel, bal vállának egy gyors rándításával jelzi, hogy sajnálja, de . . . Majd még mit nem, gondolja, fiatal vagy, dolgozzál! De persze képtelen egy legyintéssel elintézni az ügyet. Kértek tőle, ő pedig nem adott. Mások adtak. Igen, látta, olyan is akadt a jól öltözött utasok között, aki két-három fémszázast is beleszórt a lány tenyerébe.

Az út folyamán többször is fölidézi a jelenetet. Vívódik magában: miért nem adott? Mert a fiatal lány egyáltalán nem tűnt hajléktalannak? És ennek ellenére is hajléktalannak adta ki magát. Noná, hogy annak, amikor épp az előző nap lett egy hajléktalan gyilkosság áldozatává! A hírre nyilván megmozdult a társadalom lelkiismerete, és ezt mindenképpen ki akarta használni. Hogy az összekoldult pénzt aztán elbulizza.

A társadalom lelkiismerete a rádióban is megszólal. Az ember borotválkozás közben a zsebrádiót hallgatja. A téma: a hajléktalan halála. Megszólalnak a sorstársak, és azok, akiket a közvélemény csak úgy ismer: az illetékesek. Ők a beavatottak. A rádióban épp egy ilyen beavatott beszél. Ő nyilván tudja, hogyan élnek a hajléktalanok, hisz szociális gondozóként nap mint nap érintkezik velük. S egyszer e gondozó mit gondolt magában? Lehányta magáról polgári ruháját, trallala, trallala, polgári ruháját. Rávette helyette a kukázógúnyját, trallala, trallala, a kukázógúnyját. S hogy mindezt miért tette? Nem másért, csak azért, hogy testközelből megismerje a kukázók életét, kiismerje a kukázás lélektanát. Alkalmi kukás ismerősével nyakukba vették az egyik sugárutat; nem maradt kuka, amelyikbe ők bele ne kukkantottak volna. S hát ahogy így araszolgatnak kukától kukáig, egyszer csak négy marcona külsejű személy állja az útjukat, hogy aszongya, ezek az ő kukáik, hordják el hát magukat iziben, vagy alaposan ellátják a bajukat. Mit volt mit tenni, odébbálltak szutykos szatyraikkal. Hogy mindennek mi a tanulsága? Hát csak az, hogy a kukázás bizony nehéz fizikai munka, s mint ahogy ez az eset is bizonyítja, csöppet sem veszélytelen. Ő, a gondozó, azóta egészen másként néz a kukázókra, amikor azok esténként betámolyognak a hajléktalanok szálláshelyére.

Kár, hogy nem mondja el, mit találtak a kukákban, gondolja az ember, frissen borotvált arcbőrét paskolva. Kár, gondolja, mert akkor elmondhatná Ferinek, akivel épp valamelyik nap tanakodtak azon, hogy ugyan mit keresnek ezek a kukákban. Nyilván kenyeret, ételmaradékot, palackokat, ruhaneműt, gondolja az ember, miközben vizet csorgat a fogkefe sörtéjére, közel hajolva a fürdőszobai tükör bepárásodott lapjához, ujjbegyét végigfuttatja felső fogsorán. Végző ideje elmennem a fogorvoshoz, dönti el, majd akkurátusan lenyomja a rádió kapcsológombját.

A társadalom lelkiismerete szinte gombnyomásra működik: kikapcs-bekapcs. Az ember örül ennek a gondolatnak. Majd kifejti annak a kollégájának, akivel a lyukasórak ideje alatt olyan jókat szoktak dumcsizni. Vagy megírja. Az emberek most fogékonyak erre a témára. Majd ügyel, hogy ne legyen belőle lila publicisztika. Csengery Kristófnak van egy gyönyörű verse: *Hajléktalan a Körúton*. Nos, ebből a költeményből majd bedolgoz egy idézetet a cikkébe. „Nincs vagyona más, mint / amit hord magán, / nagyujja kiásít / a cipő lyukán. / Koldul, csikkszedéssel / öli a napot, / s várja minden éjjel / a Nyugati. Ott / eldől, ha nem bántja rendőr, / a váróterem / padján. Féldeci kevertből / rossz álom terem. / S reggel újra itt áll: / a létből telik. / Vár a McDonald's-nál, / ha fúj, ha esik. / Áll. Bemenni nem mer. / Bent illatozó / krumpli, hús – sok ember. / Kint fagy, hull a hó. / Jégcsap lába, karja, / fázva arra vár: / Jöjjön el, takarja / be a jó halál.”

Az írást azonban nem ezzel az idézettel zárja. Hanem azzal a szentenciózus mondattal, amelyet az egyik hajléktalan fogalmazott meg – a társadalom lelkiismeretére apellálva – a rádió reggeli műsorában:

„Valamennyien a világ kukájából élünk.”

ELLENTÉTEK

Az irodalomtanár egykor dús, sötét, de mára már erősen őszülő, tetemes magasságú homloka fölött meglehetősen ritkuló haját rövidre vágottan viselte, csupán tarkótájt engedélyezett magának néhány hosszabb, dühödten csigásodó tincset. Ujjnyi széles, enyhén boltíves szemöldöke, szűk résben rejtőző szeme sárgászöld, jócska orra sem egyenes, inkább tömpe, széles orrnyereggel, szája nem telt, álla nem szögletes . . . Amit az irodalomtanár leginkább félt: testmagassága

messze elmaradt a százkilencventől, alacsony termete, fizikuma éppen csak hogy belefért a még normálisnak nevezhető értékrendbe. Azt sem merte volna állítani, hogy az a fajta természetes nyugalom árad belőle, amely mindig elbűvöli a nőket, gyermekeket, mozgássérülteket és időseket, amennyiben ilyen fickóra kell bízniuk magukat, tegyük fel, egy süllyedő hajón vagy egy eltérített utasszállító gépen.

Rövidre fogva: Symouyr Yarn jelentékeny férfi volt, a tanár – titkon bármennyire is bízott az ellenkezőjében – minden bizonnyal nem az. Hogy milyen is ő, azt másoktól kellene megkérdezni: feleségétől, anyósától, diákjaitól. Tény és való, hogy reggelente a borotválkozótükörből nem Symouyr Yarn áfonyakék szeme nézett vissza rá. Persze, elsősorban nem ezért hagyta abba Vavyan Fable könyvének olvasását, hanem az olyan kifejezések miatt, mint a „kuncorásztak”, „vigyázatosan”, „mindösszes”, „pompáskodtak”, „tagló”, „jócska”, és gyakori erőltetett hasonlatai is idegesítették. (Pl.: „kérdzte Yarn jellegzetesen mély hangján, mely alighanem a közeli obszervatóriumnak szeizmográfjait sem hagyta birizgálatlanul”.) Stílusán, mondatfűzésén, szótválasztásain érződik, hogy itt valaki nagyon jól akar fogalmazni, de nem megy. A magyartanár legszívesebben minden második mondatát pirossal vastagon aláhúzná, óriási kérdő- és felkiáltójelekkel jelezve a margón, hogy itt valami bizony nagyon nem stimmel!

A 27. oldalra érve adta föl, annál a mondatnál, hogy „Ki járt a házacskámban?” Ezt most már sohasem fogja megtudni, miként azt sem, mit fed a sokat sejtető cím: Sárkánykönny. Tanítványa, az óráin csillogó szemmel figyelő, mindig lelkes diáklány immár háromszor olvasta végig a majd hatszáz oldalas regényt, s szinte rimánkodva kérlelte, „olvassa el, tanár úr, nem bánja meg”. Nyilván megesett a szíve a szerencsétlen irodalomoktatón, aki évről évre kénytelen ugyanazokat az uncsi klasszikusokat végigolvasni újra és újra, nem is sejtve, minő szellemi ingyencégektől tiltja el magát, amikor lemond Vavyan Fable műveiről vagy a Harlequin Kiadó sorozatairól (Júlia, Tiffany, Romana Széphistória, Bianca, Szívhang stb.).

A tanár aznap, amikor szorongva és némi lelkiismeret-furdalással visszaadta a könyvet a csillogó szemű diáklánynak, osztályfőnöki órát tartott. A ponyváról beszélt. A ponyva bűne az, fejtegette, hogy hamis idealizmust alakít ki fogyasztójában, elandalítja a lelket. Az anyagi és

hatalmi sikerek leírásával a könnyű érvényesülés ábrándját ébreszti föl benne, elkendőzi az élet nehézségeit, a szerelmesregény-változata pedig egyenesen megnehezíti vagy ellehetetleníti a párkapcsolatokat. Képzelték csak el – emelte föl a hangját, a csillogó szemű diáklányra pillantva –, képzelték csak el, a reggeltől estig strapáló férj hogyan is nőhetne fel e fércművekben ábrázolt férfi mintaképekig. Idézte egy harminckilenc éves irodai alkalmazott szavait: „HálószoBATITOKba avatom be, de amíg el nem olvasom a Tiffany friss számát, este, ágyban, addig a férjemnek türelemmel kell lennie férfiúi közeledésével.” Egy gyenes lévő kismama szó szerint a következőket nyilatkozta: „Én szoptatás közben olvastam a legtöbb szerelmes regényt. Ugyanis jobban tejeltem tőlük.”

Havonta nyolcszázezer példány kel el a Harlequin sorozatának darabjaiból. A tanár szótagolva elismételte: nyolc-száz-e-zer. És mindet a nők olvassák. A férfiak nem. És a magyartanárok sem.